

Een betrokken stelling

Er dreigt gevaar! Het zogenaamde politiek (georganiseerde) racisme kan zich in 1994 op diverse niveaus vestigen in de politieke arena. Hiertegen moet worden gestreden. Recentelijk schetste Chan Choeni, politicoloog en voorzitter van de Commissie Integratie Allochtonen van D66, een strategie voor deze strijd (Beleid en Maatschappij 1993, 109-113). De door hem betrokken stelling is echter wankel. Het fundament ervan bevat vele aanvechtbare assumpties en onbewezen stellingen.

Twee opmerkingen vooraf. Allereerst is het ons niet uitsluitend om Choenni te doen. Zijn verhaal is een goed voorbeeld van een wijder verbreide manier van denken over rechtsextremisme en racisme, en onze kritiek heeft dan ook een bredere strekking. Ten tweede wordt de lezer gewaarschuwd. Het zou prachtig zijn als onze beschouwing uitmondt in een alternatieve strategie tegen politiek racisme. Dat is niet het geval. Wij wijzen bovenal op zwakke plekken in de voorgestelde strategie. Misschien kan onze bijdrage voorkomen dat vanuit de beste bedoelingen een strategie wordt uitgevoerd die als het meezit geen en in het ergste geval een averechts effect heeft.

De CD en politiek racisme

Als men het heeft over de opkomst van politiek racisme, gaat het meestal om de omvang van de (gepeilde) aanhang van de Centrumdemocraten (CD).¹ Choenni is geen uitzondering. Deze praktische graadmeter is helaas ondeugdelijk, omdat de CD-aanhang geen geldige thermometer is voor racisme en omdat buiten die aanhang veel meer mensen rondlopen met de kwalijke ideeën die exclusief aan de CD en haar aanhang worden toegeschreven.

Kennis van de CD heeft hoofdzakelijk betrekking op door de partij verzorgde literatuur en bijeenkom-

Joop van Holsteyn en Cas Mudde

zijn politicoloog en als universitair docent respectievelijk assistent in opleiding verbonden aan de vakgroep Politieke Wetenschappen van de Rijksuniversiteit Leiden. Adres: Wassenaarseweg 52, 2333 AK Leiden.

sten en de partijleiding. Kwalificaties als racistisch en rechtsextremistisch verwijzen in de regel naar deze aspecten. Is het logisch en/of verantwoord dit door te trekken naar de aanhang? Neen. Het is niet logisch, omdat het niet noodzakelijk is dat partijleiding en partijaanhang identieke houdingen en opvattingen hebben. Het is niet verantwoord, omdat bestaande kennis van de CD-aanhang duidelijk maakt dat de zogenaamde aanhangers geen homogene groep vormen waar het hun opvattingen betreft en de reden van hun 'keuze voor' de CD.

Bij de aanhang van de CD (en voor een eerdere periode CP) gaat het om minstens twee groepen kiezers (zie o.a. Van Donselaar en Van Praag 1983, Van Holsteyn 1990, Husbands 1992, Lucardie en Voerman 1990). Een eerste groep kent de ideeën en voorstellen van de partij (of denkt die te kennen), voelt daar wat voor en verleent om deze reden steun aan de partij. Dit deel der aanhang spreekt een *voorkeur* uit en hiervan zullen racistische of *Ausländerfeindliche* elementen deel uitmaken. Het zijn tenslotte ook de standpunten over 'buitenlanders' waarmee de CD zich (al dan niet uit eigen wil) profileert en waaraan de media aandacht besteden.

Bij een tweede groep speelt dit element een minder prominente en andere rol. Deze kiezers spreken niet hun politieke voorkeur uit, maar hun afkeer. Zij keren zich af van gevestigde partijen, omdat zij het idee hebben in de steek te zijn gelaten (Van Holsteyn 1990, Stapel 1984). Het zijn proteststemmers, mensen die zich uit frustratie en woede van hun van oudsher vertrouwde partij afkeren. De CD vormt een (tijdelijk?) tehuis, maar dat wil niet zeggen dat zij zich achter de CD-ideeën scharen.

De fixatie op de CD doet anderzijds vergeten dat de CD niet het alleenrecht heeft op racisme. Onderzoek wijst uit dat in Vlaanderen mensen met rechts-

extreme denkbelden niet alleen op het Vlaams Blok, maar zeker zoveel op partijen als de CVP en PVV stemmen (De Witte en Billiet 1992, zie ook Falter en Schumann 1988, Stöss 1993). Er is geen enkele reden om aan te nemen dat de situatie in Nederland anders zou zijn; rechtsextreme denkbelden, en hetzelfde geldt voor racistische, zijn aanwezig onder de aanhang van alle partijen. In absolute aantallen wordt de CD-aanhang dan al gauw overtroffen.

Politiek racisme is dus minder én meer dan de CD(-aanhang). Minder, omdat het etiket racistisch voor een deel der aanhang onjuist is. Meer, omdat dit etiket met recht kan worden geplakt op een (grote) groep mensen die zich wat partijpolitieke voorkeur betreft (nog?) niet tot de CD hebben bekeerd. Een strategie gericht op de bestrijding van politiek racisme dient hiermee rekening te houden.

Racisme en rechtsextremisme

Alvorens we ons richten op de door Choenni geopenbarede strategie tegen politiek racisme, moet een tussenstop worden gemaakt. Enige aandacht voor de kernbegrippen racisme en rechtsextremisme is op zijn plaats. Steeds meer beperkt de discussie over rechtsextremisme zich tot een debat over racisme. Dat is een begrijpelijke, maar ongelukkige inperking van het blikveld.

Hoewel er meer over te zeggen valt, laten wij het hier bij de constatering dat racisme deel uitmaakt van het rechtsextreme gedachtengoed, maar daar niet aan kan worden gelijkgesteld. Racisme is slechts één van de onderdelen van rechtsextremisme als ideologie (zie Van Holsteyn en Mudde 1992, 1993). Met het oog uitsluitend gericht op racisme ziet en bestrijdt men slechts een zeer beperkt deel van het rechtsextremisme.

Het uitsluitend letten op racisme zou trouwens eveneens problematisch zijn. Choenni onderscheidt biologisch, cultureel en institutioneel racisme. Het is echter de vraag of het om vergelijkbare verschijnselen gaat en of één strategie tegen racisme dan afdoende is. Institutioneel racisme is van een andere orde dan de andere twee vormen. In het eerste geval lijkt het vooral te gaan om in de maatschappelijke ordening ingebakken elementen van discriminatie en racisme, terwijl het bij biologisch en cultureel racisme primair gaat om individuele opvattingen en hou-

dingen. Als deze voorstelling van zaken correct is, kan niet met één strategie worden volstaan. Tevens is niet helder hoe politiek racisme, juist als dit wordt afgemeten aan de CD, zich verhoudt tot institutioneel racisme. Als één partij weinig met instituties van doen heeft, dan is het de CD wel.

Een argumentatiestrategie?

Stel, we weten op welke groepen mensen de strategie tegen politiek racisme gericht moet zijn. Wat moet dan volgens Choenni gebeuren? De kern van zijn voorstel is 'erkenning van de multi-etnische samenleving en daaraan gekoppeld een argumentatiestrategie' (Choenni 1993, 113). Uitgaande van het bestaan van de multi-etnische samenleving – 'een fait accompli met alle positieve én negatieve gevolgen van dien, of men dat nu leuk vindt of niet' (p. 113) – worden via een no nonsense-benadering opvattingen van Janmaat en de zijnen weersproken en door de CD aangedragen oplossingen ontmaskerd als zijnde niet reëel. Aan deze strategie kleven bezwaren: het is de vraag of achterliggende problemen worden opgelost, of een ieder voor rede vatbaar is, of er wel van een fait accompli kan worden gesproken, en of vanuit dit uitgangspunt een discussie mogelijk is waarin argumenten werkelijk tellen.

Bij de bespreking van beproefde strategieën tegen politiek racisme wijst Choenni op de regelmatig voorkomende zwakte dat echte problemen niet worden aangepakt. Het is jammer dat Choenni onduidelijk is in zijn omschrijving van deze problemen. Gaat het om (vormen van) racisme, gaat het om de CD, en zo ja, gaat het dan om Janmaat en andere kopstukken of om de CD-aanhang? Doorheen heel het betoog lijkt het om dit laatste te gaan. Dan rijst de vraag wat mag worden verwacht van een aan de erkenning van de multi-etnische samenleving gekoppelde argumentatiestrategie. Sluit dit aan bij de 'echte' problemen die ten grondslag liggen aan de groei van de CD? Vermoedelijk niet. Bestaande kennis van de CD-aanhang laat te wensen over, maar duidelijk is wel dat een aanzienlijk deel te kampen heeft met problemen op het terrein van bij voorbeeld werkgelegenheid en huisvesting. Het is één ding door de CD gesuggererde oplossingen te bekritisieren, maar het oplossen van problemen is iets anders. De door Choenni geschetste strategie bevat geen concrete oplossingen,

maar veeleer een pleidooi voor begrip en redelijkheid. Brecht had meer gelijk dan voor de effectiviteit van een argumentatiestrategie wenselijk is: *Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral.*

Meer in het algemeen kenmerkt een hoog Verlichtingsgehalte de door Choenni geprefereerde strategie. Bij CD-kiezers bestaan, door een gebrek aan kennis en door misleiding van de kant van de CD, onbegrip en misverstanden. Dit kan in redelijkheid worden verholpen, uitleg doet wonderen. Voor een argumentatiestrategie is zo'n perspectief noodzakelijk. Maar in hoeverre is het een bruikbaar, realistisch perspectief? Met de bewering dat de mens zich niet alleen door zijn verstand laat leiden, wordt met kracht een open deur ingetrapt. En een verwijzing naar de gebeurtenissen in het voormalige Joegoslavië doet in dit kader gemakzuchtig aan. Maar het maakt wel duidelijk dat al te veel vertrouwen in de redelijkheid op grove wijze kan worden beschaamd. Tevens is niet evident wie Het Grote Gelijk, waarvan iedereen moet worden doordrongen, in pacht heeft. Het is uiterst onwaarschijnlijk dat een appèl op de redelijkheid alle CD'ers op het rechte pad zal brengen. Argumenten hebben hun beperkingen, zeker ook in de strijd tegen politiek racisme en rechtsextremisme.

De koppeling van de strategie aan de erkenning van de multi-etnische samenleving als een 'fait accompli' zou funest uit kunnen pakken. Deze koppeling maakt de strategie gevaarlijk door een mogelijk boemerangeffect. Van Dale omschrijft 'fait accompli' als een voldongen feit, een gebeurtenis die niet te herroepen is. Geldt dit voor de multi-etnische samenleving? Ja, misschien als het gaat om de feitelijke, fysieke aanwezigheid van uiteenlopende etnische groepen in de Nederlandse samenleving. Of er sprake is van een multi-etnische samenleving in sociaal-culturele zin, is de vraag. En het is een vraag die aan de orde wordt gesteld, niet alleen maar wel bijzonder klemmend door (aanhangers van) de CD. Er is toch niet voor niets een maar liefst officieel aangekondigd minderhedendebat gevoerd? De multi-etnische samenleving staat, of men dat nu leuk vindt of niet, ter discussie. Het is geen voldongen feit. Door er vanuit te gaan dat dit wel zo is, wordt een debat met de CD-aanhang onmogelijk. Immers, juist een deel van die aanhang en zeker de CD-top bestrijdt de wenselijkheid en zelfs mogelijkheid van een multi-etnische en multi-culturele samenleving.

De voorgestelde strategie kan een boemerangeffect teweegbrengen. Door er op te hameren dat etnische minderheden hier zijn en blijven en geen aandacht aan problematische kanten ervan te besteden, bestaat de kans op een verharding van standpunten. Mensen die zich in een aantal gevallen nu al in de steek gelaten voelen, zullen telkens in hun mening worden bevestigd. Ze krijgen te horen hoe het zit en zal blijven zitten, terwijl in hun ogen relevante vragen niet aan de orde kunnen worden gesteld. *Fait accompli!* De angst van Choenni dat een welwillender houding de CD en haar redeneringen respectabiliteit oplevert is begrijpelijk. Maar angst is een slechte raadgever. Het is niet per definitie zo dat alles wat de CD en vooral de CD-aanhang aan opmerkingen te maken en vragen te stellen heeft, onzinnig en/of perfide is. Waar dat het geval is, moet dit zonder al te veel moeite duidelijk gemaakt kunnen worden. Onze waarschuwing tegen een blind vertrouwen in de redelijkheid en kracht van argumenten laat overigens onverlet dat er nogal wat onbegrip bestaat en vele misverstanden kunnen worden opgelost.

Het is wellicht moeilijk en niet van gevaar ontbloeit, maar in de strijd tegen politiek racisme moet zelfs het uitgangspunt van Choenni bespreekbaar zijn. De multi-etnische samenleving is (in sociaal-culturele zin) geen voldongen feit en wordt dat zeker niet door te stellen dat zulks wel het geval is.

Literatuur

- Choenni, Ch., 'In stelling tegen politiek racisme'. In: *Beleiden Maatschappij*, 3 (1993): 109-113.
- Donselaar, J. van, 'Racistisch geweld en extreem-rechts'. In: *Migrantenstudies*, 2 (1993): 2-15.
- Donselaar, J. van, en C. van Praag, *Stemmen op de Centrumpartij. De opkomst van anti-vreemdelingenpartijen in Nederland*. Leiden 1983.
- Falter, J.W., en S. Schumann, 'Affinity towards right-wing extremism in Western Europe'. In: *West European Politics*, 2 (1988): 96-110.
- Holsteyn, J. van, 'En wij dan? De kiezers van de Centrumdemocraten'. In: *Socialisme en Democratie*, 6 (1990): 158-161.
- Holsteyn, J.J.M. van, en C.E. Mudde, 'Voorzichtig omspringen met het begrip rechtsextremisme!'. *Namens*, 4 (1992): 19-23.
- Holsteyn, J. van, en C. Mudde, 'Rechts-extremisme valt niet samen met racisme'. In: *de Volkskrant*, 27 februari 1993.
- Husbands, C.T., 'The Netherlands: Irritants on the body politic'. In: P. Hainsworth (ed.), *The Extreme Right in Euro-*

pe and the USA. London 1992, 95-125.

Lucardie, A.P.M., en G. Voerman, 'Extreem-rechts in Nederland. De Centrumdemocraten en hun radicale rivalen II'. *Namens*, 7 (1990): 4-8.

Stapel, J., 'De profiteurs van positieve discriminatie'. *Beleid en Maatschappij*, 4 (1984): 102-108.

Stöss, R., 'Rechtsextremismus und Wahlen in der Bundesrepublik'. In: *Aus Politik und Zeitgeschichte. Beilage zur Wochenzeitung Das Parlament*, 11 (1993): 50-61.

Witte, R., 'Seven myths about racist violence in Europe'. In: *PIOOM Newsletter*, 1 (1993): 8-9.

Witte, H. de, en J. Billiet, *Extreem-rechtse opvattingen in Vlaanderen in 1991: Resultaten van een postenquête*. Pa-

per voor de 1992-conferentie van de Nederlandse Vereniging voor Politieke Psychologie. Leiden, 6 november 1992.

Noot

1. De aanhang van de 'aanverwante' Centruumpartij '86 wordt in reguliere opiniepeilingen naar partijvoorkeur niet afzonderlijk geregistreerd. Een andere regelmatig gebruikte indicator wordt gevormd door politiek geweld. Dat (ook) deze indicator niet zonder vele haken en ogen is, wordt helder en beknopt uiteengezet door Van Donselaar (1993; zie ook Witte 1993).

Een onwankelbare stelling

Van Holsteyn en Mudde beweren in hun 'betrokken stelling' dat mijn column 'vele aanvechtbare en onbewezen stellingen' bevat. Deze nogal boude kritiek is naar mijn mening ongegrond omdat zij enerzijds commentaar leveren op onjuiste interpretaties van het door mij gestelde en anderzijds commentaar leveren op zaken die ik niet heb aangeroerd.

Zo bedoel ik met de erkenning van de multi-etnische samenleving uitsluitend de erkenning van de realiteit van de feitelijke, fysieke aanwezigheid van allochtone groepen in de Nederlandse samenleving. In dit verband stel ik dat de multi-etnische samenleving een fait accompli is. Van Holsteyn en Mudde betwijfelen of er sprake is van een voldoende feit. Hierover moet volgens hun discussie mogelijk zijn. Welnu, in hoeverre de feitelijke aanwezigheid van allochtonen ter discussie gesteld moet worden, blijft wat mij betreft buiten het discours. Vragen of Nederland weer mono-etnisch (blank?) moet worden en of allochtone burgers moeten worden 'teruggestuurd', zijn niet aan de orde. Een discussie daarover zal een existentiële bedreiging genereren voor allochtone burgers en racisme niet alleen aanwakken, maar zelfs legitimeren. Dit is wat mij betreft 'Het Grote Gelijk, waarvan iedereen doordrongen' moet worden. Daarom schreef ik dat 'de autochtonen moeten accepteren dat allochtonen hier zullen blijven of men het leuk vindt of niet'.

Iets anders is of er sprake is van een 'fait accompli' als het gaat om de multi-etnische samenleving in sociaal-culturele zin. In dat verband heb ik echter niet over een 'fait accompli' gesproken. *Dit is een onjuiste interpretatie!* Ik pleit juist voor een open en eerlijk discussie zonder taboes, maar binnen het kader van de zogeheten 'cordon sanitaire'.

Ten onrechte beweren Van Holsteyn en Mudde dat ik geen aandacht zou schenken aan de 'problematische kanten' van de aanwezigheid van allochtonen en dat ik verzuim aan te geven welke problemen niet worden aangepakt. Ik schreef echter dat 'wordt er-

Chan Choenni

kend dat er sprake is van bij voorbeeld een hogere criminaliteit die maatschappelijk overlast bezorgt en dat er etnische (culturele) problemen zijn tussen autochtonen en allochtonen'.

In mijn column wijs ik op de problemen in de multi-etnische wijken. Een deel van de (potentiële) aanhang van de Centrumdemocraten c.s. heeft last van deze problemen en ik pleit juist voor intensivering van het beleid in deze wijken én voor de bestrijding van de verschillende vormen van racisme. Uit het eerste moge blijken dat ook ik constateer dat onder de aanhang van de Centrumdemocraten c.s. zich niet uitsluitend racisten bevinden.

Ik heb mij in mijn column beperkt tot de Centrumdemocraten en aanverwante partijen en daarmee tot het politiek georganiseerde racisme. Ik ben het met Van Holsteyn en Mudde eens dat (politiek) racisme veel breder is en niet het alleenrecht is van de Centrumdemocraten. *Maar ik heb dat thema niet aangeroerd* en acht hun kritiek misplaatst. Evenmin ben ik ingegaan op het rechtsextremisme. Van Holsteyn en Mudde geven hierover een interessante beschouwing, maar een reactie op mijn column is niet het juiste adres daarvoor.

Tenslotte bevestigen zij wellicht onbewust, mijn stelling over de argumentatiestrategie. Zij zijn voorstanders van een debat over het multi-etnisch vraagstuk. Dat debat is een onderdeel van mijn argumentatiestrategie. Alleen hanteer ik een grens in de vorm van de eerdergenoemde 'cordon sanitaire'. Al met al ben ik geen bewijzen tegengekomen dat ik 'vele aanvechtbare en onbewezen stellingen' zou hebben geponeerd. De kritiek van Van Holsteyn en Mudde snijdt dan ook nauwelijks boter, laat staan hout en mijn stelling blijft dan ook vooralsnog onwankelbaar overeind!